

Martin KAPLICKÝ

Multiplicita a jedinečnost. Impulsy Whiteheadovy filosofie pro estetiku

Disertační práce

FF UK

Katedra estetiky

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Vlastimil Zuska, CSc.

Martin Kaplický zná velmi dobře dílo Alfreda Northa Whiteheada, avšak je si vědom i jeho širšího kontextu, a zejména možností jeho aktivní interpretace, to jest domýšlení, rozvíjení. Odtud „impulsy“ v názvu jeho disertace. Tomuto porozumění pak odpovídá i Kaplického přístup k Whiteheadovým textům: nesnaží se referovat, protože ví, že to je možné pouze za určitým účelem, tedy pokud tehdy, pokud se ve Whiteheadově díle hledají odpovědi na otázky, vyplývající z *určité* perspektivy. V případě Martina Kaplického je touto perspektivou *estetika* a otázkou *kreativita*. Přínosem disertace jako celku je proto důkladná a detailní analýza transformací, jimiž tyto pojmy nutně procházejí, jakmile jsou zasazeny do sítě Whiteheadovy filosofie „nastávání“ (*becoming*), tedy do procesuálního výkladu univerza. To je ovšem pouze jedna, obecnější stránka práce, která v tomto ohledu zahrnuje jak precizní úvod do Whiteheadova myšlení, jenž je pro další výklady nezbytný, tak interpretaci toho, co je pro dané téma podle Kaplického nezbytné, tedy „nastávající“ vztah jednoho a mnohého, to jest právě „multiplicity“ (z práce plyne, že je na místě podržet i v češtině toto slovo, neboť překládat jej jako „mnohost“ je zavádějící – a to neplatí jenom pro Whiteheada, nýbrž i pro autory současné, jako je Bergson, či pozdější, jako je například Gilles Deleuze). V jiném ohledu je multiplicita odkazem ke „vztaženosti“, což je jakožto dvojedinost pohybu konkrescence a přechodu úhelný kámen celé „stavby procesu“. Druhou stránku práce je pak úvaha o přesahování „kreativity“, jak ji chápe Whitehead, k estetice, zejména takové, která oživuje pojem přírodní krásy, resp. úvaha o možnostech „whiteheadovské motivované estetické teorie“ (str. 100).

Jádrem první části disertace je analýza „aktuální entity“, která ukazuje, do jaké hloubky je třeba při výkladu Whiteheada sestupovat a jak je nezbytné být si ustavičně

vědom roviny, na které se výklad právě pohybuje – a právě to Martin Kaplický všude provádí s nadhledem a velkým porozuměním. Přitom vůbec neklade triviální otázky (např. co je „datum pro sebe-tvorbu aktuální entity“ /str. 34/) a není ani bez významu to, že mnohé odpovědi nachází také v *Modes of Thought*, v pozdním textu, který je v mnoha ohledech „suplementem“ *Procesu a reality*. Ale celá analýza aktuální entity je důsledně whiteheadovským popisem dvoj pohybu konkrescence-přechod (prehenze-feeling), včetně momentů „realizované“ – „nerealizované“ (a velmi přesný výklad pomocí fotbalu!). Jaksi mimochodem vyvstávají pozoruhodné souvislosti, jakkoli jen implicitně a zejména v širším kontextu filosofie 20. století, například otázka „historičnosti“ v souvislosti s věčnými objekty (evidentně jinak než u Husserla), totiž v tom smyslu, že ukazování se věčných objektů je neoddělitelné od aktuálních entit (vždy z určité perspektivy, vždy pro někoho etc.), což (totiž uznání reálné historičnosti, nikoli jen „ideálních“ dějin) je (po Benjaminovi) jedním z rozpoznávacích znaků současného myšlení. Koncept „vždy konkrétního kontrastu“ nadto odkazuje už k druhé části práce, totiž k umění (kontrast vždy jedinečného, str. 55-56), a to je zase zcela specifický rys Whiteheadův. A rovněž by bylo zajímavé srovnání s evoluční teorií kategorií Charlese Sanderse Peirce. Tím chci naznačit, že předložená disertace není nějakou „speciální monografií“: co možná nejdetailnější interpretace dává vyvstat takovému „obrazu“ Whiteheadova myšlení, který jasně ukazuje, jak jeho dílo svou hloubkou a promyšleností nechává daleko za sebou všechno, co se snaží být alespoň v jeho stínu.

Práce má přes komplikovanost látky velmi přehlednou strukturu, ukazuje se, že je možný její koherentní výklad i tehdy, stane-li se scelujícím konceptem pojem kreativity a oblast, v níž se kreativita projevuje, to jest oblast „estetická“: to má samozřejmě oporu ve Whiteheadovi, přesto je to ale určitý posun perspektivy. Avšak právě druhá část práce, jež se tomuto tématu věnuje výslovně, ukazuje, že je to posun nejen legitimní (přímo navazuje na koncept „multiplicity“ a jejího „nastávání“, to jest právě kreativní integrace nového do procesu), nýbrž i legitimně „aktualizující“. Martin Kaplický velmi přesvědčivě dovozuje, že na základě Whiteheadovy sítě pojmů je možné „definovat“ umělecké dílo (resp. propozicionální charakter estetické zkušenosti), korigovat chápání exprese tak, že estetický prožitek může zahrnout rovněž přírodní objekty, responzivity jako intenzifikace atd. Je tedy zřejmé, že jakkoli Whitehead „estetickou zkušenost“ probírá jako moment,

nejde o ilustraci, ani o metaforu, nýbrž že je to moment v jistém ohledu klíčový.

„Estetika“ je zahrnuta v jeho koncepci univerza (stejně jako theologie), a je naprosto legitimní „číst“ jeho filosofii organismu touto perspektivou. Navíc část věnovaná estetice dokládá, že Kaplického přístup je kritický (vyrovnává se s různými „aplikacemi“), že hledá a nachází originální cestu: zde se soustavně věnuje něčemu, čeho se sám Whitehead často jen dotýká, co naznačuje, co je však zahrnuto do celkové osnovy jeho díla, takže „preparování“ tohoto úhlu pohledu není vůbec snadné

Nikoli mimochodem je třeba rovněž poznamenat, že práce je napsaná jasnou češtinou, což je vzhledem k Whiteheadově angličtině výkon hodný ocenění, vůbec ne samozřejmost. Není pochyb o tom, že disertace musí být vydána tiskem.

Mám-li formálně hodnotit, pak je to úkol nadmíru snadný: hodnotím ji jako výbornou a navrhuji k obhajobě.

20. XI. 2001

Miroslav Petříček

Ústav filosofie a religionistiky FF UK

